

З. Б. Куделько,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕРМІНОЛОГІЮ В ДИПЛОМАТИЧНІЙ МОВІ

У статті йдеться про особливості термінології у мові дипломатії, шляхи її розвитку, роль запозичень та інтернаціоналізмів у побудові терміносистеми даної фахової субмови.

Ключові слова: дипломатична мова, термінологія, запозичення, інтернаціоналізми.

Стаття аналізує особливості термінології в мові дипломатії, шляхи її розвитку, роль заимствований та інтернаціоналізмів в побудові терміносистеми даного професійного підязыка.

Ключевые слова: дипломатический язык, терминология, заимствования, интернационализмы.

The article highlights peculiarities of terminology in the diplomatic language, ways of its development, the role of borrowings and internationalisms in shaping of the term system of this professional sublanguage.

Key words: diplomatic language, terminology, borrowings, internationalisms.

Піднесення різних галузей народного господарства, науково-технічний прогрес, розвиток міжнародних відносин вносять значні зміни до лінгвістичної моделі світу. Однією з таких найістотніших змін є те, що переважаючу частину лінгвістичного фонду складає фахова лексика, і доля термінів у лексичному складі мови у зв'язку з цим стрімко зростає. Кількісні та якісні зміни, що відбулися в науці й техніці, сприяли збільшенню кількості субмов, терміносистем, взаємозбагаченню їхнього лексичного складу як на рівні однієї мови, так і на міжмовному рівні. Вагомий внесок у вивчення й розвиток термінології зробили такі видатні вчені, як Д.С.Лотте [2], О.О.Реформатський [4], О.В.Суперанська [5], Т.Р.Кияк [1], Е.Вюстер [6] та інші.

Метою нашого дослідження є аналіз термінології у мові дипломатії, шляхів запозичень у терміносистему дипломатії української мови, поєднання інтернаціонального і національного у даній субмові.

Мова дипломатичних документів – це та мова, якою дана держава говорить із зовнішнім світом, з мови дипломатичних документів судять неабиякою мірою про особу держави. Дипломатія, як і будь-яка інша діяльність, має свою термінологію. Дипломатична мова містить багато професійних термінів, які означають одне і теж для дипломатів різних країн, але не завжди зрозумілі людям, що говорять однією мовою.

На матеріалі дипломатичних текстів стає очевидним, що для них характерно вживання термінології з різних областей; наявність різноманітних даних, переданих різними засобами, що типово для аргументованості і точності; атрибутивні конструкції та інші способи стиснення виразів (дієприкметникові звороти, інфінітивні конструкції); переважають прості і короткі складнопідрядні речення.

Як і весь лексичний склад мови, термінологія дипломатичної діяльності виникла, існує і розвивається в тісній взаємодії з явищами зовнішнього світу. Її екстралінгвістична, соціальна обумовленість виступає особливо яскраво. Багато термінів даної галузі виникли у ранній період розвитку суспільства, дипломатичних відносин і функціонують у мові до теперішнього часу. До екстралінгвістичних факторів належать виникнення держави, виникнення і розвиток міжнародних відносин, зародження дипломатії. Між виникаючими державами кордони були нечіткі і невстановлені. Суперечки вирішувалися не лише зброєю, а й шляхом переговорів, тому неминує виникати своя дипломатія. Поступово молоді країни засвоювали прийоми і звичаї римської дипломатії. У дипломатичні зносинах з Римською імперією вони використовували латинську мову.

У XIX – XX ст. більшість держав прагне до вживання рідної мови в офіційних стосунках з іншими державами. Проте, великий вплив на розвиток дипломатичної термінології здійснила латинська, а пізніше і французька мова. Певний вплив в якості міжнародної мови в XX та XXI столітті на розвиток термінології цієї області починає чинити англійська мова. Велика частина термінів відноситься до запозичень з цих мов у різних формах: власне запозичення як *альтернат*, *аташе*, *демарш*, *ультиматум*, і кальки: *дипломатичний корпус*, *морський аташе*, *політика експансії*. Входячи в мову, запозичене слово може взагалі не піддаватися асиміляційним процесам, зберігати вигляд тієї мови, з якої воно запозичене. Наприклад: *модус вивенді*, *персона грати/нон-грата*, *статус кво* та ін. Однак лінгвісти стверджують, що не можна говорити про повну асиміляцію в морфологічному відношенні. Таким чином, у даної групи запозичень в дипломатичному лексиконі повної асиміляції не спостерігається, їх легко можна розпізнати як слова іноземного походження.

Якщо говорити про причини запозичення термінів, головна з них, на наш погляд в тому, що термінологія даної діяльності вирізняється тісними і жвавими міжнародними зв'язками, а також відчуває іноземний вплив. Опинившись перед завданням ввести в рідну мову поняття, важливе для міжнародного спілкування, і яке вже має в іноземній мові позначення, українська мова, наприклад, могла взяти його як іноземне слово (*блокада*, *інтервенція*) або створити для нього новий еквівалент (*економічна співпраця*), або передати його функцію вже існуючому рідному слову (*дипломатична нота*).

Дипломатична мова як функціональний стиль має свою систему термінології, в якій присутній великий список інтернаціональної лексики. У основному це запозичення з латинської і французької мов, деякі також з грецької мови. Термінологія, за визначенням, є тим засобом, який допомагає уникнути і не допускати множинності сенсу. Без сумніву, дипломатична термінологія відображає ту історичну обстановку, під час якої вона функціонує. Жанрова своєрідність у відборі мовних одиниць виявляється при складанні дипломатичних документів. Дослідження джерел формування дипломатичної термінології дозволяє назвати такий шлях її формування, як запозичення іншомовних термінів: наприклад в українській мові слово (протокол) (фр.), (дипломатія) (від латинської через французьку мову); у російській мові аташе (фр.), комюніке (фр.); в англійській мові aide

memoire (фр.), charge d'affaires (фр.) diplomatic corps. Дане словосполучення складається з двох слів з різних мов: diplomatic – англійське слово (дипломатичний), «corps» – французьке слово (тіло / корпус / конструкція).

При розгляді запозичень у сфері дипломатії звертає на себе увагу проблема асиміляції запозичених слів. При калькуванні запозичене слово перекладається українською мовою, запозичується його морфологічна структура і семантична вмотивованість, наприклад: cultural attaché – культурний аташе. Калькуватися можуть також словосполучення: diplomatic corps – дипломатичний корпус.

Запозичені слова дипломатії у французькій мові в основному латинського походження, наприклад: chancelier, ministre, consul, note, declaration. Склад дипломатичної термінології являє собою сукупність лексичних засобів, уживаних у спеціальній області людської діяльності. Вона носить книжковий характер, в той же час жанром документа визначається проникнення розмовних елементів.

Використання іншомовної лексики є одним з активних шляхів утворення дипломатичної термінології, зростання кількості інтернаціоналізмів у даній терміносфері відзеркалює тенденції міжнародного кооперування, інтеграції багатьох галузей. Інтернаціоналізація словникового складу мов відбувається в умовах конвергентного розвитку, в першу чергу пов'язаного з процесами мовних контактів.

Під інтернаціоналізмом слід розуміти слова, які внаслідок їх вживання у багатьох мовах (принаймні в трьох) набули наднаціональний характер. Варто також зазначити, що говорячи про інтернаціональність того чи іншого терміна, маємо на увазі не лише зовнішню подібність звучання чи написання (тобто зовнішню форму, яка є «конфігурацією терміна, його фізичною формою та складається з фонетичної форми та форми письмової» [6, с. 34-35]), але й внутрішню форму, мотивацію терміна, його буквальне значення, яке також може бути інтернаціональним.

Наведемо приклади інтернаціоналізмів у терміносистемі дипломатії, які зустрічаються в таких мовах як українська, англійська, німецька, французька, російська. Як ми бачимо з переліку вищенаведених мов, терміни відносяться до мов трьох різних груп: романської, слов'янської, германської. Слід нагадати про те, що англійська, французька та російська вважаються офіційними мовами в міжнародній організації ООН. В якості ілюстрації пропонуємо таблицю:

Мови	Терміни				
українська	аташе	меморандум	ізоляція	тактика	делегація
англійська	attaché	memorandum	isolation	tactics	delegation
німецька	Attachee	Memorandum	Isolation	Taktik	Delegation
російська	атташе	меморандум	изоляция	тактика	делегация
французька	attaché	memorandum	isolation	tactique	delegation

Дипломатична термінологія – одна з найдавніших терміносистем, що йде корінням в XI століття. Вона розвивалася і збагачувалася разом з розширенням міжнародних і міждержавних зв'язків. Дипломатична термінологія, що пройшла значний шлях свого розвитку з XI по XVIII століття, в XIX столітті стабілізувалася, набула кодифікованої норми, остаточно сформувалася як система, де збереглися застарілі слова і звороти, наприклад звертання Ваша Ясновельможність. Цей архаїзм вживається в дипломатичних зносини і до теперішнього часу незалежно від того чи представляє цей дипломат республіку або монархію. Дипломатична термінологія української мови набула свого розквіту з часів набуття Україною своєї незалежності, коли постала необхідність у формуванні національної термінології, у складанні термінологічних словників, які б відповідали світовим стандартам, з метою вивести національну термінологію на інтернаціональний рівень, враховуючи як світовий досвід, так і її національну специфіку.

Поза сумнівом, ранні етапи розвитку відзначалися залежністю способу номінації від рівня розвитку термінотворчих традицій національної мови; в той час як на сучасному етапі посилюється інтернаціоналізація, спостерігається певне нівелювання у доборі національних засобів. Ще однією з причин нестабільності розвитку української термінології та термінографії був і, на жаль, часто залишається, факт певної, а інколи навіть дуже великої, залежності українських термінологічних систем від російської термінологічної основи. Буває й інша крайність: щоб не використовувати російських кальок, автори інколи вдаються до новотворів, використання діалектизмів, що також не сприяє розвитку термінології на належній науковій основі [3, с. 22].

На нашу думку при формуванні українських терміносистем слід мудро поєднувати і національне, і інтернаціональне, беручи за основу мову-продуцент терміну, а також його вмотивованість. Дана методика була застосована при формуванні тлумачного україно-англо-німецько-французько-російського словника дипломатичних термінів.

Термінологи більшості країн світу прагнуть у сучасних умовах обміну інформацією поєднати елементи як інтернаціональності терміносистем для полегшення міжнародного спілкування, так і національної самобутності. Розвинута дипломатична термінологія сприятиме розвитку міжнародних відносин України з іншими державами.

Література:

1. Кияк Т. Р. Інтернаціональне та національне у термінотворчому процесі // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – К. : КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С. 53-56.
2. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов / Д. С. Лотте. – М. : Наука, 1982. – 149 с.
3. Полюга Лев. Здобутки і втрати української термінології та термінографії за десять років Незалежності // Вісник Нац. ун-ту «Львів. політ...» – № 453, 2002. – С. 21-23.
4. Реформатский А. А. Введение в языкознание / А. А. Реформатский. – М. : Просвещение, 1967. – 542 с.
5. Суперанская А. В. Общая терминология: Вопросы теории / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1989. – 243 с.
6. Wüster E. Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie. – Wien : International Information Centre for Terminology (Infoterm), 1985. – 214 s.